

Falusiak (és nem falusiak) a felsőfokú tanulmányaik kezdetén

” A községekben élők társadalmi és regionális mobilitását követhetjük nyomon a 2007. évi jelentkezési és felvételi adatok alapján. Bár nem alkotnak homogén társadalmi réteget, mégis valószínű, hogy a továbbtanulásukat alapvetően befolyásolja a lakóhelyük, mely földrajzi és társadalmi értelemben is távol esik a felsőoktatási intézményektől. Az eredmények alapján a felvételi nem jelent plusz akadályt a községekben élők továbbtanulásában, azonban nem is segíti őket lényegesen az érettségiig kialakult jelentős hátrány ledolgozásában. A karrierépítésükre (szak- és intézményválasztásukra) jellemző, hogy a vidéki és állami képzést részesítik előnyben, melynek során számot vetnek bejutási esélyükkel, még ha bizonyos „sikerszakoknál” (például gazdaságtudományi terület) mutatkozik is feszültség a jelentkezési és a felvételi arányok között. Ezzel párhuzamosan a humán (például orvosi, jogász, pszichológus, művészi) pályákat is kevésbé, míg a műszaki, agrár és pedagógus szakterületet inkább választották 2007-ben a falusi fiatalok. ”

Az egymásra épülő tanulmányok a társadalmi mobilitás fontos eszközei ma is, még ha az egymást követő generációk – többek között az iskoláztatáson keresztül – jelentős mértékben át is örökölik saját társadalmi pozíciójukat Magyarországon (Gazsó–Laki 2004; Németh 2006). A sor végén a felsőfokú diploma megszerzése továbbra is segíti a társadalmi felemelkedést, bár az iskolai képzésben töltött idő növekedésével és a nyitottabb társadalmi szerkezet miatt ma már nem biztosítja önmagában a sikert (vö. közalkalmazotti társadalom, Kozma 1998). A felsőoktatás tömegesedésének azonban nem automatikus következménye a társadalmi mobilitás növekedése. Róbert Péter (2000) egyszerre int óvatosságra a kilencvenes évek végi adatokból levont messzemenő következtetések (Székelyi–Csepeli–Örkény–Szabados 1998) kapcsán, és támasztja alá elméleti érvekkel is, hogy nyitott a kérdés, vajon a felsőoktatásban szükségszerűen tovább erősödik-e a társadalmi szelekció, vagy a képzés felsőbb szintjein az erősen szelektált fiatalok között már csökkennek a társadalmi különbségek. Az alapfokú képzés teljesnek, a középfokú képzés is tömegesnek tekinthető. Ez kiemeli annak jelentőségét, hogy vajon az ezekhez mérten még mindig szűkebb keresztmetszetű felsőoktatás önmagában akadályt jelent-e a státuszmegszerzés útjában. Ehhez kapcsolódik egy további kérdés, hogy a felsőoktatás az alacsonyabb státuszú hallgatókat eleve kevésbé kompetitív, kisebb egzisztenciális előnnyel járó pályákra irányítja-e.

Széles körű 1998-as adatfelvétellel alapozva Róbert Péter (2000) megállapítja, hogy a felsőoktatásba bejutás előrehaladó lépéseiben (jelentkezés, felvétel, bejutás a „piacképes” szakokra) növekvő szelekciós hatás mutatható ki. A felsőoktatásba jelentkezők és bejutók általa feltárt családi-társadalmi háttérében azonban a szülők végzettsége és foglalkozása meghatározóbb, mint a községi lakóhely. A felsőfokú tanulmányokhoz kapcsolódó társadalmi mobilitás a falusiak esetében földrajzi értelemben is változást jelent, hiszen jelentős részük elhagyja azt a települést, ahol a középiskolai tanulmányokig szüleivel élt. A községben élő fiatalok e tekintetben sajátos

helyzetben vannak. Több szempontból hátrányos a helyzetük (Gazsó–Laki 2004), ugyanakkor az is elképzelhető, hogy a középiskolai tanulmányok során alaposan megrostált falusi fiatalok érettségit szerző (kisebbit) része a felsőoktatás szempontjából is jobb esélyekkel szolgáló középiskolát választ (Andor–Liskó 2000). A településükön felsőoktatási intézmény, de általában már érettségit adó középiskola sem érhető el, így a földrajzi mobilitás kényszerének leginkább ők vannak kitéve. Ez a kényszer erős kompromisszumokhoz is vezethet, de kikényszerítheti a tudatos, a további tanulmányokhoz illeszkedő középiskola választását is. A felvételi ezzel együtt a községben élők számára is fontos fordulópontra, melynek során nyomon követhető, hogy milyen településeket, régiókat részesítenek előnyben az életútjuk új szakaszának kezdetén. A magyar népességre általában jellemzőnek tartjuk a földrajzi mobilitás hiányát. Kérdés, hogy mi jellemez egy szükségképpen mobil réteget e tekintetben.

A jelen elemzés az adatok szűkössége miatt sem ígérheti a felvételihez kapcsolódó társadalmi és földrajzi mobilitás bemutatását a maga teljességében. Emellett az elemzői cél sem ennyire összetett. A felvételi folyamat áll a vizsgálódásom középpontjában, ezt igyekszem ebből az aspektusból elemezve is bemutatni. A kiindulópontot a felvételi jelentkezési adatbázis jelenti, mely bizonyos szempontból igen gazdag, teljes körűen tartalmazza a felvételizők adatait. Más szempontból viszont erősen korlátozott információforrás, hiszen csak felvételi adatlapra adott válaszokból áll. A legkevésbé a jelentkezők társadalmi-demográfiai hátterével kapcsolatban ad támpontokat. E kevés fogódzó alapján igyekszem mégis a falusiakat és nem falusiakat bemutatni. Azután a jelentkezést magát vizsgálom az első helyes választás alapján, s erre következik a felvételi eredmények elemzése. Igyekszem eközben a jelentkezés–felvétel összefüggéseiben felmérni az életútban ezen a korai ponton is bekövetkező változást.

A felvételi adatbázis

Az elemzést a 2007-es jelentkezési és felvételi adatbázison végeztem, melynek néhány sajátosságát érdemes előljáróban kiemelni. Előnye, hogy lényegében teljes körűen tartalmazza a jelentkezők adatait, a populációt nem a társadalomtudományi kutatásokban megszokott mintavételi eljárással igyekszik leképezni. Az adatbázis ugyanakkor a felvételi jelentkezés és eljárás folyamata közben is alakult, az elemzés a 2007. július 7-i állapotot tükrözi, amelyben a felvételi eredmények jelentős része már ismert, de a fellebbezések nyomán kialakuló véglegesnek tekinthető eredménytől csekély mértékben mutatkozik különbség. Ebben az adatbázisban 108 985 különböző képzési formára és szintre jelentkező adatai szerepelnek. Az elemzést leszűkítettem a bolognai alapképzési és az osztatlan képzési szakokra (összesen 96 078 fő), az első helyes jelentkezéseket figyelembe véve. Nem vizsgálom a felsőfokú szakképzésre jelentkezőket, ahogy a diplomás, a kiegészítő képzésre és az MA-szintre jelentkezőket sem. Utóbbiak számszerűen is sokkal kevesebben vannak, és jelentős részben az életútjuk más pontján is állnak. Tovább szűkült az adatbázis annyiban, hogy a jelentkezők egy kis része esetében nem került rögzítésre az állandó lakhely településtípusa, így a végső szűrések után 94 118 főt tartalmazott az adatbázis. Közülük 69 499 főt vettek fel alap- vagy osztatlan képzésre, az ő adataikat használtam a felvettekre vonatkozó elemzésekben. A mintegy 3000 első helyen alapképzésre jelentkező, ám tanulmányait más képzési formában (jellemzően felsőfokú szakképzésben) megkezdő hallgató adatait kihagytam ebből a körből. A következőkben alapvetően a községekből, nagyközségekből jelentkezett 24 118 főt hasonlítom össze a városokból, megyei jogú városokból, megyeszékhelyekről és Budapestről jelentkező 69 930 fővel. Utóbbiak még a községekből érkezetteknel is heterogénebb elemzési egységet alkotnak, ezért is kerültem a

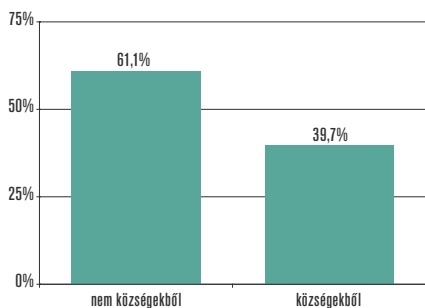
„városiként” való címkézésüket, ha formálisan nevezhetnénk őket így is. Másrészt ezen a módon igyekeztem az elemzés fókuszaként a felsőoktatásba a községekből jelentkezőket kijelölni.

A községekből és a máshonnan jelentkezők hátttere

A falusiak és nem falusiak demográfiai hátttere sok tekintetben nem mutat lényeges különbséget, életkorukat tekintve a faluról jelentkezők egy kicsit fiatalabbak (21,3 év), mint máshonnan érkező társaik (21,8 év), ami főként annak köszönhető, hogy a régebben (1997–2002) érettségizettek kevesebben vannak közöttük. Egy kicsit többen vannak a nők a falusiak (58,5%), mint a többi jelentkező között (54,6%).

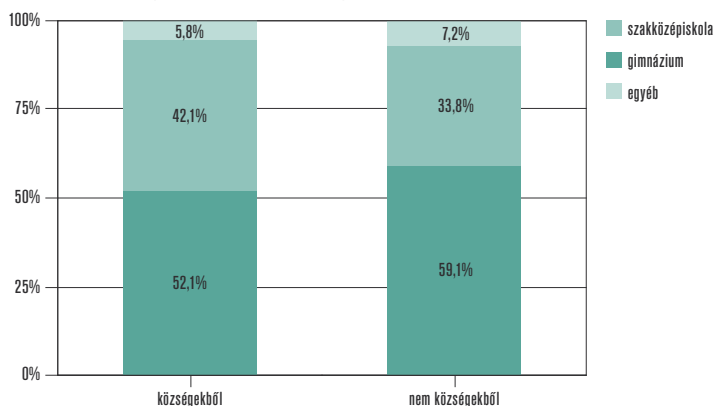
A falusiak hátrányára alapvető különbség mutatkozik abban, hogy egyáltalán hányan jöhetnek a felsőoktatásba. A KSH 2005-ös mikrocenzusa alapján a 18–24 éves korosztályban a falusiak 39,7%-a rendelkezik csupán érettségivel, míg a többi településtípuson élők 61,1%-a szerezte meg legalább az érettségit (1. ábra). Mindez azt mutatja, hogy jelentős küszöb alakul ki településtípus szerint a felsőoktatásba való bejutásnál, még mielőtt a felvételi verseny elindulhatna (Függelék I. és II. táblázat).

1. ábra. Az érettségivel rendelkezők aránya a 18–24 éves korosztályban (%) (Forrás: KSH 2005)

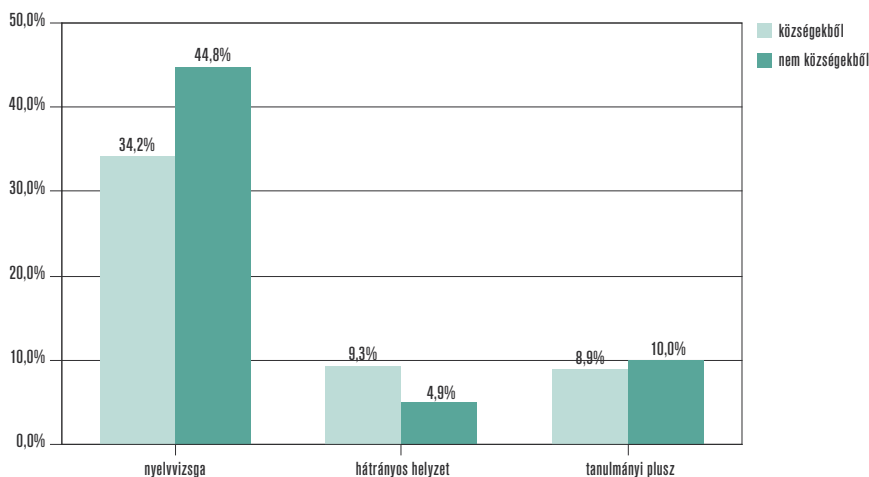
Az érettségihez vezető középiskolai tanulmányok is a társadalmi mobilitás felé megtett nagyobb utat tükrözik. A falusi jelentkezők között jelentősen nagyobb a szakközépiskolát végzettek aránya (2. ábra).

2. ábra. A községekből és nem községekből jelentkezők előzetes tanulmányai (%) (Forrás: OFIK 2007)

Ha a felsőfokú tanulmányokban is hasznosítható tudást további elemzéssel követjük nyomon, azt látjuk, hogy többek között a nyelvtudást tekintve jelentős a falusiak lemaradása. A felvételi során előnyt jelentő kiemelkedő tanulmányi teljesítmény (például OKTV-helyezés) sokkal kisebb különbséget mutat. A 2007-ben bevezetett, szociális helyzet alapján nyújtható kompenzációs pontokat ugyanakkor a községben élők vették igénybe inkább, ami azt mutatja, hogy nehezebb helyzetben készülnek a felvételire.

3. ábra. A községekből és nem községekből érkezettek tanulmányi pluszteljesítménye, hátrányos szociális helyzete (Forrás: OFIK 2007)

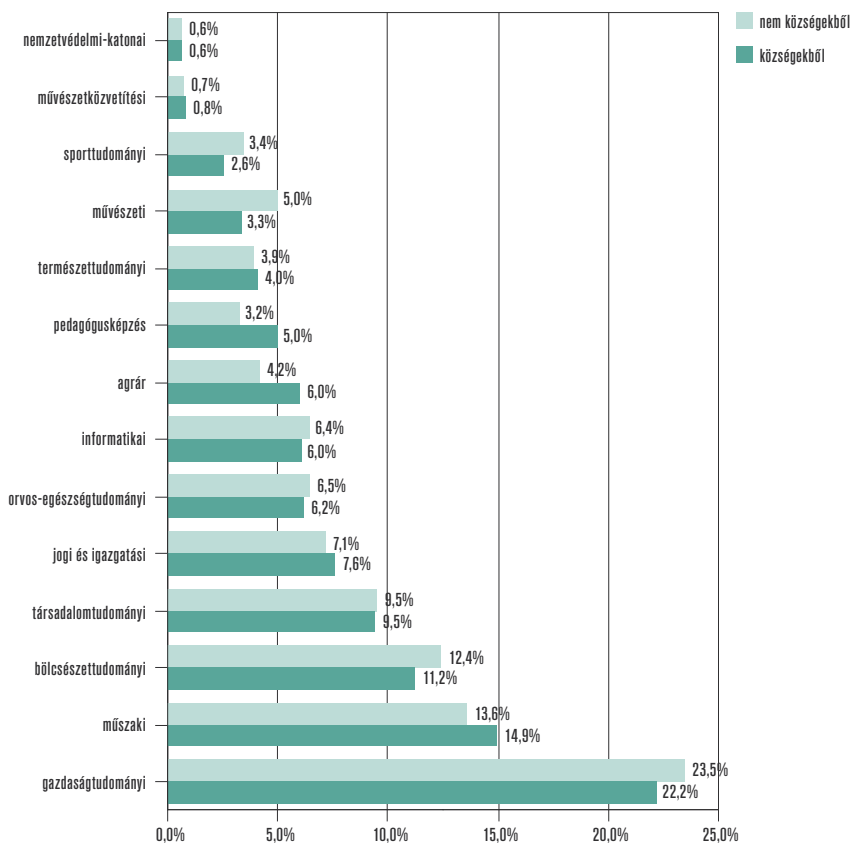
Összességében tehát e néhány változó által rajzolt kép is azt mutatja, hogy a faluról érkezők számos ponton hátrányba kerülnek, a szociális helyzet mellett elsősorban az iskolán kívüli tanulmányi eredményekben (pl. nyelvvizsga). Illeszkedik ez a megállapítás a korábbi kutatásokéhoz, melyek kimutatták, hogy a tanulmányi eredményekben is jelentős különbségek vannak településtípusok szerint (Gazsó–Laki 2004; Andor–Liskó 2000). Megállapítható, hogy a felsőoktatás egészében és főként a népszerű szakokon hasznosuló erős tanulmányi háttérrel biztosító intézményekbe (például gimnázium), illetve intenzív képzési formákba (például nyelvi képzés) már a középfokú oktatás során sem jutnak be a falusi fiatalok számarányuknak megfelelő mértékben.

A községből és a nem községekből jelentkezők tervei

A felsőoktatási jelentkezésben megvalósuló választás csoport szinten is megjelenő egyéni preferenciákat tükröz, melyek feltételét jelentik a korábbi tanulmányok és a társadalmi háttér. Ezt figyelembe véve érdemes alaposan megvizsgálnunk, hogy milyen felvételi tervekkel vágnak neki a faluról (és nem faluról) érkezők a felsőoktatásnak. A válaszhoz az első helyen megjelölt szakot és intézményt vontam elemzés alá, az eltervezett képzés más aspektusaival együtt. A társadalmi mobilitás egyéni életútban jelentkező dinamikájához fontos adalék, hogy találunk-e jelet a korai, már az aspirációk szintjén megjelenő szelekcióra, még mielőtt a felvételi sikerességet egyáltalán mérhetnénk (Róbert 2000).

A képzési területek népszerűsége egészében hasonlóképpen alakul a két almintában (4. ábra), azonban érdekes különbségeket is találunk. A falusi fiatalok választásai inkább esnek az agrár, pedagógusképzési és műszaki területekre. Magyarazatot adhat minderre, hogy itt kisebb a verseny, könnyebb a bejutás. A felvételi eredményesség különbségeire még visszatérünk. Emellett az is valószínűsíthető, hogy a községekből jelentkezők jórészt első generációs értelmiségi pályát kezdenek, ami önmagában is összhangban állhat a tanítói, reál-műszaki pálya felé irányultsággal. Sajnos a családi háttérrel nem áll rendelkezésre adat a felvételi adatbázisban, ezért mindez feltételezés marad, még ha erősen valószínűsíthető is. Elmaradnak viszont a falusi jelentkezők a művészeti, gazdaság- és bölcsészettudományi képzési területen. Ezek közül a gazdaságtudományt érdemes közelebbről is megvizsgálni, mint egy viszonylag heterogén, ám általában „piacképes” szakmákat kínáló képzési területet.

4. ábra. A községekből és nem községekből jelentkezők által választott képzési területek (Forrás: OFIK 2007)

A gazdaságtudományi képzési területen jelentkező különbségeket is jobban tudjuk követni, ha szakokra lebontva vizsgáljuk az első helyes jelentkezésekben mutatkozó különbségeket. Úgy tűnik, hogy a hagyományosan főiskolai képzésben kínált pénzügyi-számviteli területet inkább, míg a nemzetközi gazdálkodást, a kereskedelem és marketing szakot és a szintén főiskolai előtörténettel rendelkező turizmus-vendéglátást kevésbé választják a falusi jelentkezők. A szakok teljes listája

azt mutatja, hogy az elméleti irányultságú gazdaságelemzés alapszakot nagyjából hasonló arányban választják falusiak és nem falusiak, míg az alkalmazott közgazdaságtant az utóbbiak – ha alig többen is – de inkább választják.

1. táblázat. A községekből és nem községekből jelentkezők választásaiban eltérő népszerűségű szakok
(Forrás: OFIK 2007)

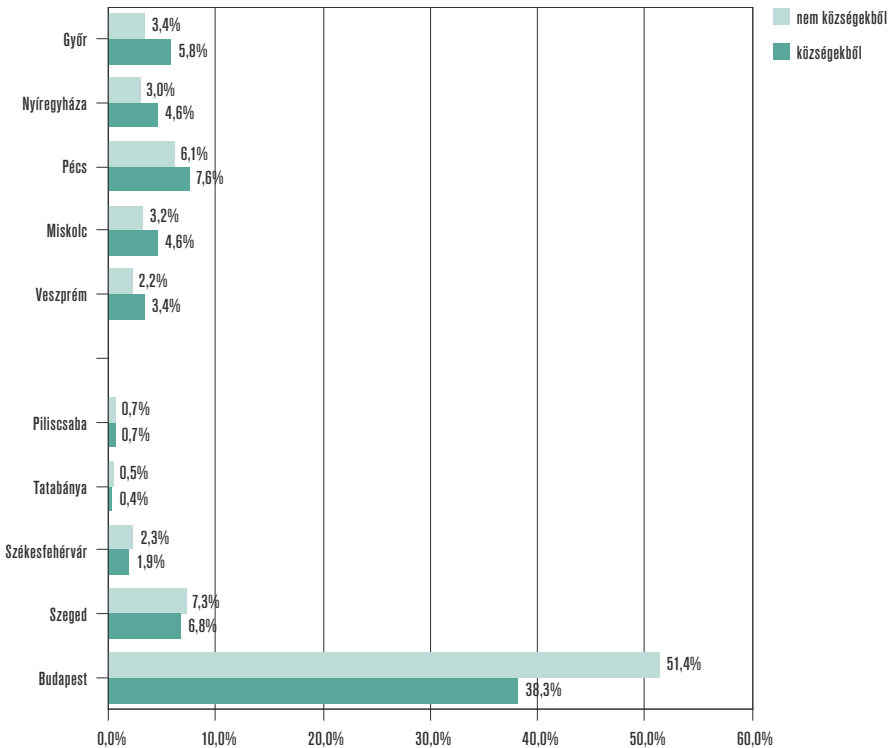
alapszakok	községekből		nem községekből	
	fő	%	fő	%
pénzügy és számvitel	929	3,8	2064	3,0
óvodapedagógus	458	1,9	725	1,0
gépészmérnöki	815	3,4	1870	2,7
szociális munka	443	1,8	835	1,2
gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnöki	262	1,1	404	0,6
tanító	331	1,4	606	0,9
bűnügyi igazgatási	359	1,5	730	1,0
szociálpedagógia	302	1,2	569	0,8
gyógypedagógia	374	1,5	790	1,1
rendészeti igazgatási	270	1,1	522	0,7
...				
színművész	133	0,5	576	0,8
rekreáció	225	0,9	911	1,3
anglisztika	274	1,1	1061	1,5
szabad bölcsészet	242	1,0	969	1,4
kereskedelem és marketing	738	3,1	2418	3,5
pszichológia	366	1,5	1442	2,1
orvos	449	1,9	1694	2,4
kommunikáció és médiatudomány	772	3,2	2680	3,8
nemzetközi gazdálkodás	328	1,4	1404	2,0
turizmus-vendéglátás	1333	5,5	4314	6,2
jogász	627	2,6	2317	3,3

Az egyes szakok választását vizsgálva is látjuk, hogy az óvodapedagógus-tanító, valamint a mérnöki szakokat választják nagyobb arányban a falusiak, míg a nem falusi jelentkezők választásaiban inkább megjelennek a hagyományos humán értelmiségi pályák (jogász, orvos, pszichológus, szabad bölcsész, anglisztika). Újabb adalék a szakmaválasztás összképéhez, hogy a társadalomtudományi terület legnépszerűbb szakát, a kommunikáció és médiatudományt is nagyobb arányban választják a nem falusiak. Úgy tűnik, hogy a községekből jelentkezők a hagyományosabbnak tekinthető és talán szerényebb társadalmi presztízsű pedagógusképzési alapszakoknál tartanak ki, ha egy sok mindenre jó, kevésbé specifikus humán felsőfokú képzést vesznek célba.

A felsőoktatási központok vonzerejében is mutatkoznak eltérések a két vizsgált csoportban. Az 5. ábrán láthatjuk, hogy a falusi jelentkezők inkább választják a nyugat-dunántúli városokat, s hangsúlyosan kevésbé választják Budapestet, illetve a budapesti intézményeket. Ezek a mintázatok nyilván összefüggnek az adott településen működő felsőoktatási intézmény profiljával, ám éppen a főváros tekintetében a választást kevésbé befolyásolhatják a szakmai kínálat korlátai. Nagyobb annak a valószínűsége, hogy az itt található „piacképes” diplomát nyújtó egyetemekre, főiskolákra való beju-

tás nehezebb számukra. Ha a másik oldalról nézzük az eredményeket, azt is valószínűsíthetjük, hogy a nagyszámú fővárosi fiatal mobilitásának hiánya is közrejátszik ebben a hangsúlyos különbségben.

5. ábra. A községekből és nem községekből jelentkezők választásában eltérő népszerűségű városok
(Forrás: OFIK 2007)

A kissé részletesebb elemzés azt mutatja, hogy a falusi jelentkezők Budapesten a főiskolákat, míg a nem községekből jelentkezők az egyetemeket választják nagyobb arányban. Ezzel összhangban a főiskolai karok esetében mutatkozik a legnagyobb különbség a községekből érkező jelentkezések javára (2. táblázat), míg a Budapesti Corvinus Egyetemet és az ELTE két humán karát inkább a nem falusi jelentkezők írják be első helyen.

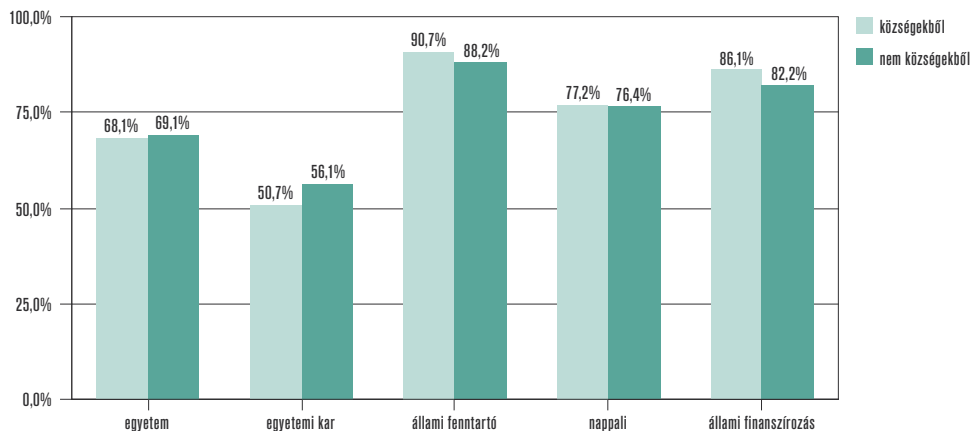
A karriertervezési stratégiákat és felsőoktatási reményeket tovább vizsgálhatjuk, ha az intézmény típusára és a képzés más jellemzőire vonatkozó adatokat vetjük össze. Országos összehasonlításban nincsen jelentős különbség az intézménytípus megválasztásában a községből és nem községből jelentkezők között, ami valószínűleg az integrált vidéki egyetemeknek köszönhető. Karok szerint elemezve látható, hogy a falusiak az intézményeken belül inkább jelentkeznek a főiskolai karokra. Az így kialakult képet tovább árnyalja, hogy az új bolognai rendszerben az alapképzési szakokat mind a két intézménytípus meghirdette. A főiskolai karok felülreprezentáltsága azt is jelenti, hogy az osztatlan egyetemi szakokat és az egyetemi karokon meghirdetett alapképzési szakokat kevésbé választották a községből jelentkezők. Kisebb ugyan a különbség, de az is látszik, hogy a valószínűleg nehezebb anyagi körülmények közül érkező falusiak előnyben részesítik az állami

fenntartású intézményeket, és inkább az államilag finanszírozott képzésre adják be a jelentkezőket. Jelentős különbség azonban a célul kitűzött tagozatokban nincsen.

2. táblázat. A községekből és nem községekből jelentkezők által leginkább eltérően választott budapesti telephelyű intézmények (Forrás: OFIK 2007)

Kar	községekből		nem községekből	
	fő	%	fő	%
RTF	629	7,0	1252	3,5
ELTE-GYFK	213	2,4	506	1,4
BCE-KIK	183	2,0	428	1,2
BMF-KVK	230	2,5	652	1,8
BGF-PSZFK	321	3,6	1056	3,0
...				
ELTE-PPK	223	2,5	1155	3,2
ELTE-BTK	476	5,3	2160	6,1
SE-TSK	190	2,1	1042	2,9
BGF-KVIFK	337	3,7	1671	4,7
BCE-GTK	432	4,8	2233	6,3

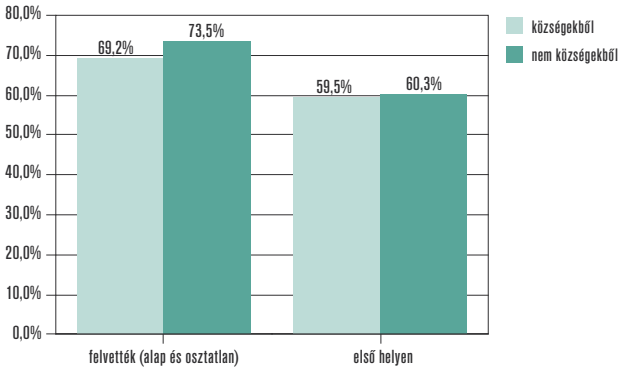
6. ábra. A községekből és nem községekből érkező jelentkezők által megjelölt intézménytípus és képzési forma (%) (Forrás: OFIK 2007)

Felvétel a felsőoktatásba

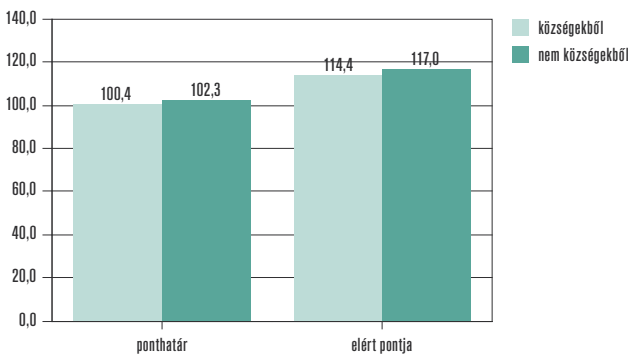
Az elsőhelyes jelentkezőkben megmutatózott karrierválasztási preferenciák áttekintése után a folyamat újabb állomásaként azt vizsgáljuk, hogy kit hova vettek fel, vannak-e a két alminta között jelentős különbségek. A felvételi sikeresség alapján (7. ábra) azt látjuk, hogy jelentős különbség nincsen a falusi és nem falusi jelentkezők között, még ha érzékelhető is az előbbieket lemaradása. A lehetőségek reális mérlegelését jelenti, hogy a némileg kevesebb pontszámmal rendelkező falusiak alig maradnak el a többiektől.

7. ábra. A községekből és nem községekből jelentkezők felvételi sikeressége (%) (Forrás: OFIK 2007)

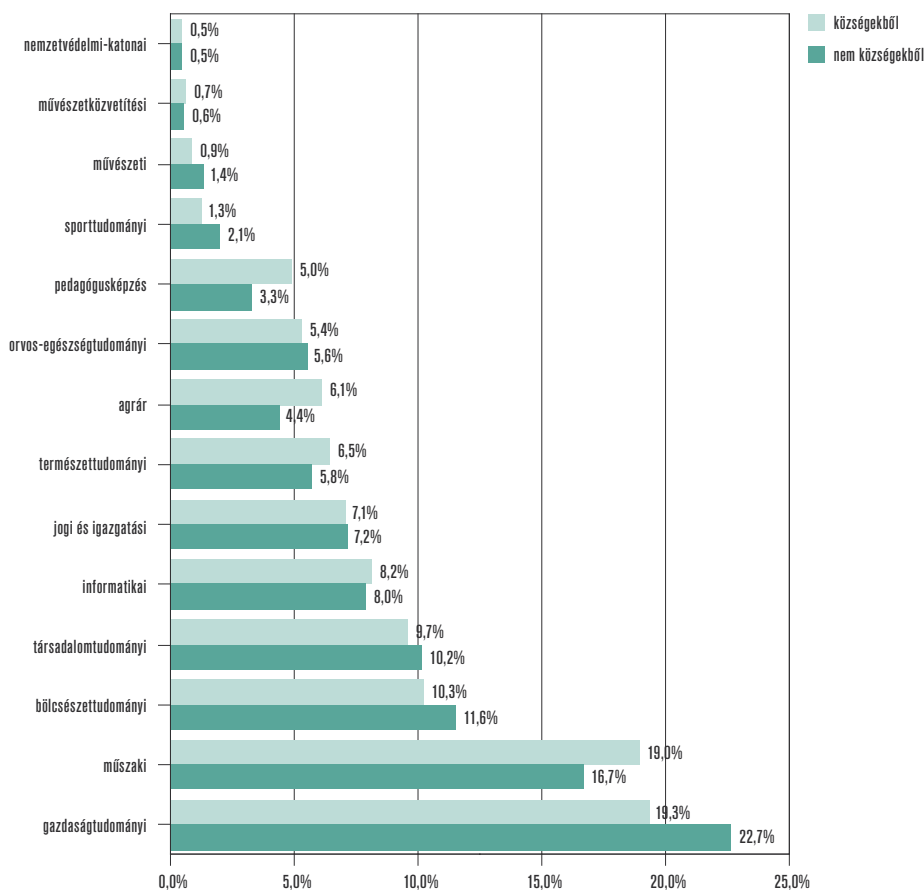
Hasonló a különbség a felvételizők által elért átlagos teljesítményben (8. ábra). A felvételi folyamatában némiképp jobban teljesítenek a nem falusiak. Ehhez kapcsolódó karrierválasztási stratégiára utal, hogy a falusiak eleve kissé alacsonyabb pontszámmal is elérhető képzéseket céloznak meg. Itt tehát egy rejtett hátrányt találunk, ami az összességében mutatkozó felvételi sikerességet árnyalja. Valószínűleg kompromisszumokat kell kötniük a falusi fiataloknak a szak- és intézményválasztásban annak érdekében, hogy bejuthassanak a felsőoktatásba.

8. ábra. A községekből és nem községekből jelentkezők által elért felvételi pontok és a felvett szak ponthatárának átlaga (Forrás: OFIK 2007)

A felvételi eredményekben megfigyelhetjük a jelentkezési preferenciákban már korábban kimutatható különbségek hangsúlyosabbá válását. Tovább nyílik az olló a gazdaságtudományi képzési területre felvettek esetében a nem községekből jelentkezők javára. A műszaki területre bejutó falusiak nagyobb aránya is hangsúlyosabbá válik, együtt a pedagógusképzési szakokkal. A gazdaságtudományi területet és általában a szakos bontást tekintve a jelentkezésekhez hasonló különbséget találunk a falusiak és nem falusiak között a felvételi eredmények alapján is.

9. ábra. A községekből és nem községekből felvettek aránya a különböző szakterületeken (%)
(Forrás: OFIK 2007)

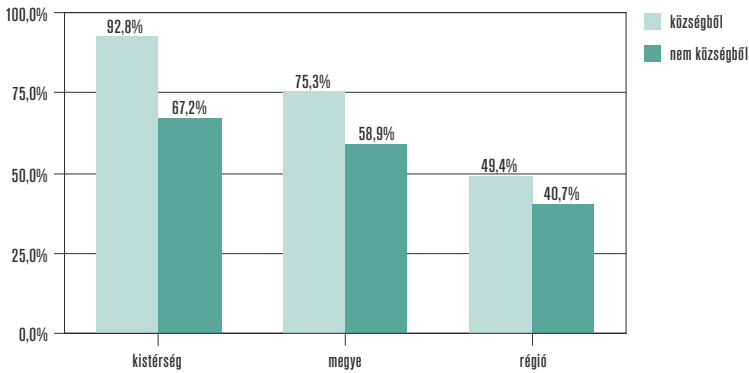
Míg a szakterületi választások eredeti hangsúlyai erősödnek a felvettek között, az intézménytípus és a tagozat tekintetében nagyon hasonlóan oszlanak meg a felvett falusi és nem falusi fiatalok, mint a jelentkezéseknél azt már korábban láthattuk (Függelék III. táblázat). Talán az állami fenntartású intézmények túlsúlya erősödik; ide a községekből jelentkezők 89,6%-ban, míg a máshonnan jelentkezők 85,4%-ban jutnak be. Mind a kettő arányszám alacsonyabb egyébként, mint a jelentkezéskor. Az államilag finanszírozott helyek ugyanakkor sokkal népszerűbbek a jelentkezéskor, de mind a két csoportban jelentősen csökken az arányuk a felvétel után. Megmarad egyébként az a jelentkezésekben kirajzolódó különbség, hogy a községekből felvételiző fiatalok inkább kerülnek be államilag finanszírozott helyekre, mint a máshonnan jelentkezők.

Karrierváltoztatás a felvételi során

Miután a jelentkezéseket és a felvételt is vizsgáltuk, tanulságos lehet a két választást és összefüggéseiket a karriertervezés és -alakulás keretében is vizsgálni. Elsőként nézzük meg azt, hogy

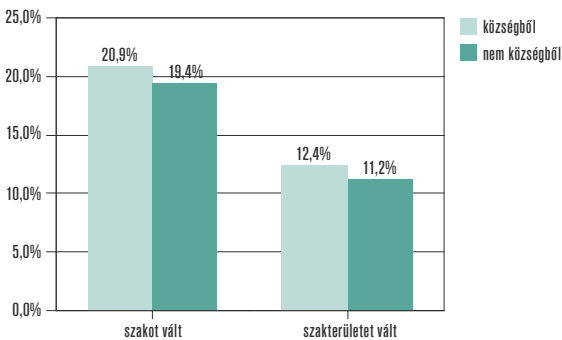
mennyire van szükség az állandó lakóhelyhez képest mobilitásra a felvételi nyomán (10. ábra). Nem meglepő, hogy a falusiak jelentős részének kistérséget kell váltania a felsőfokú intézménybe jutáshoz. Érdekesebb ennél, hogy a nagyobb mobilitás a megye, sőt a régió váltásában is megmarad: a falusiak jelentős mértékben inkább hajlandók a saját lakóhelyüktől messzebb járni felsőoktatási intézménybe. A magyar társadalmat általában is kevésbé tartjuk könnyen költözőnek. A felsőoktatási tanulmányok megkezdése azonban a földrajzi mobilitás szempontjából fontos első alkalom a fiatalok életében. Úgy tűnik, hogy a falusiak nem csak a közeli városokba indulnának, de az ország messzebb tájaira is szívesen mennének a felsőoktatási tanulmányok érdekében.

10. ábra. Területi mobilitás: kistérség-, megye-, régióváltás az állandó lakhelyhez képest (%) (Forrás: OFIK 2007)

A mobilitás ugyanakkor nem csak a saját döntésen múlik. Ennek egy érdekes indikátora, hogy a sikeres felvételi nyomán kell-e a jelentkezőnek az első helyen megjelölt választásához képest változtatnia (11. ábra). Az látjuk, hogy legalábbis a szakterületet tekintve némiképp nagyobb rugalmasságra van szükségük a falusi fiataloknak, mint nem falusi társaiknak. Drasztikus különbségeket azonban nem találunk a két csoport között.

11. ábra. Az első helyes jelentkezéshez képest más szakra, szakterületre felvett falusi és nem falusi jelentkezők (%) (Forrás: OFIK 2007)

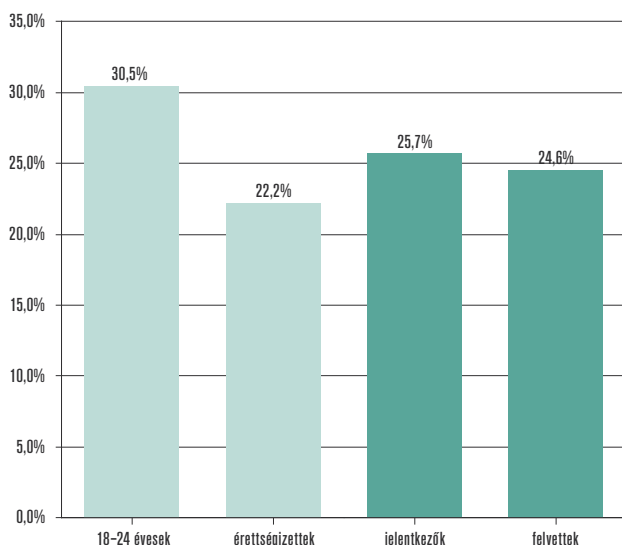

Összességében a jelentkezéseket és a felvételt összehasonlítva azt találjuk, hogy a községekből a felsőoktatásba érkezőknek némiképp nagyobb rugalmasságra van szükségük, illetve talán jelentkezéseik során is úgy alakítják a preferenciáikat, hogy nyitottabbak a földrajzi és a szakterületi változásra is.

Következtetések

Az elemzés fontos tanulsága, hogy a községekből jelentkezők továbbtanulási esélyeit már a felsőoktatás előtt döntően befolyásolja az érettségi megléte, illetve hiánya. A 18–29 éves fiatalokat vizsgálva azt látjuk (12. ábra), hogy az egyetemre való bejutás nem ront tovább a falusiak egyébként nehéz helyzetén, az érettségit adó középiskolai képzéshez képest talán némiképp javul is az arányuk a felsőoktatási felvételnél. Másrészt azonban az is igaz, hogy a felsőoktatási felvételi nem is ellensúlyozza az érettségizettek arányában található nagy különbséget.

12. ábra. A községekben élők aránya a 18–24 éves korosztály egészében és az érettségizettek között, illetve a községekből 2007-ben a felsőoktatásba jelentkezők és felvettek aránya (%) (Forrás: KSH 2005, OFIK 2007)

A felsőoktatáson belüli irányvételben is látható, hogy a községekből jelentkezők választási stratégiai és lehetőségei jól körülírható karrierutakat valószínűsítenek: a reál szakterületek és a tanítói pálya irányába mutatnak, és inkább elkerülik a klasszikus humán értelmiségi pályákat. Az aspirációk és lehetőségek közötti kifejezett feszültséget jelzi, hogy a felvételi szűrés nyomán a falusiak aránya jelentősen csökken a különösen népszerű és jó elhelyezkedési lehetőségekkel kecsegtető gazdaságtudományi területen. Mindezek a vázlatos eredmények nem mondanak ellent annak a hipotézisnek, hogy a felsőoktatási felvételnél lényegében az önszelekció működik, ugyanakkor a középfokú képzéshez hasonlóan a felsőoktatás is eltéríti az eleve hátrányból indulókat az igazán versenyképes és nagy presztízsű pályákról. Ezzel együtt azonban azt is érdemes mérlegelni, hogy a humán és reál pályák maguk eltérő mértékben megközelíthetők a nagyobb társadalmi távolságot áthidaló egyéni élet során. A szakterület- és pályaválasztásokkal kapcsolatos kérdéseket további vizsgálatok tudják csak pontosabban megválaszolni, melyek nem csak a felsőoktatáson belüli előrejutásra, hanem a diplomás pályakövetés során feltáruló összefüggésekre is kitékintenek.

Függelék

I. táblázat. A 18–24 évesek településtípus szerinti megoszlása a teljes populációban és az érettségizettek között, illetve a 2007-ben a felsőoktatásba jelentkezők és felvettek hasonló megoszlása (Forrás: KSH 2005, OFIK 2007)

	18–24 évesek	%	Érettségizettek (fő)	%	Jelentkezők 2007 (fő)	%	Felvettek 2007 (fő)	%
Budapest	147 403	15,7	105 746	20,6	19 369	20,6	14 342	21,0
megyeszékhely	231 669	24,7	153 239	29,9	21 500	22,8	16 187	23,7
egyéb város	273 608	29,2	139 847	27,3	29 061	30,9	21 063	30,8
község	285 900	30,5	113 640	22,2	24 188	25,7	16 813	24,6
összesen	938 580	100,0	512 472	100,0	94 118	100,0	68 405	100,0

II. táblázat. A 18–24 éves érettségizettek és a 2007-ben felsőoktatásba jelentkezők között a községekben élők aránya megyénként, régióként (Forrás: OFIK 2007, KSH 2005)

Megye	Régió	Jelentkezők	Érettségizettek
Nógrád	É-M	45,3	53,1
Heves	É-M	43,0	38,3
Pest	K-M	38,4	39,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	É-A	38,3	32,8
Fejér	K-D	37,9	31,3
Somogy	D-D	37,2	35,8
Győr-Moson-Sopron	Ny-D	35,8	28,0
Vas	Ny-D	35,5	34,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	É-M	35,5	28,6
Zala	Ny-D	34,8	32,9
Komárom-Esztergom	K-D	34,1	27,8
Veszprém	K-D	32,0	24,1
Tolna	D-D	31,7	41,4
Bács-Kiskun	D-A	28,1	20,7
Baranya	D-D	27,3	18,6
Jász-Nagykun-Szolnok	É-A	23,4	22,0
Békés	D-A	22,9	14,5
Csongrád	D-A	20,8	15,6
Hajdú-Bihar	É-A	14,2	11,4
Budapest	K-M	0,0	0,0
Összesen		25,7	22,2
Régió		Jelentkezők	Érettségizettek
Észak-Magyarország		38,8	34,9
Nyugat-Dunántúl		35,4	31,1
Közép-Dunántúl		34,9	27,9
Dél-Dunántúl		31,7	27,8
Észak-Alföld		25,7	22,0
Dél-Alföld		24,3	17,2
Közép-Magyarország		14,2	13,7

III. táblázat. A községekből és nem községekből jelentkezők és felvettek intézményre és képzési formára vonatkozó választása (%) (Forrás: OFIK 2007)

	Jelentkezők		Felvettek	
	községekből	nem községekből	községekből	nem községekből
Egyetem	68,1	69,1	68,6	67,3
Egyetemi kar	50,7	56,1	49,9	52,9
Állami fenntartó	90,7	88,2	89,6	85,4
Nappali	77,2	76,4	72,4	71,8
Állami finanszírozás	86,1	82,2	64,5	60,5

IRODALOM

Andor Mihály – Liskó Iлона (2000): *Iskolaválasztás és mobilitás*. Budapest, Iskolakultúra Kiadó

Gazsó Ferenc – Laki László (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Budapest, Napvilág Kiadó

Kozma Tamás (1998): Szabadság vagy igazság? *Új pedagógiai szemle*, 1998/10. 3–19.

Németh Renáta (2006): A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon a rendszerváltás folyamán. *Szociológiai szemle*, 2006/4. 19–35.

Róbert Péter (2000): Bővülő felsőoktatás: ki jut be? *Educatio*, 2000/1. 79–94.

Székelyi Mária – Csepeli György – Örkény Antal – Szabados Timea (1998): *Válaszítón a magyar oktatási rendszer*. Budapest, Új Mandátum Kiadó